

سرسخن

ساختمانی سازمانی مطالعات علمی و اجرایی طرح آمایش، ساماندهی و مدیریت بهینه

پایتخت (تهران)

چکیده

شهر تهران به عنوان پایتخت و مرکز فرمانروایی و مدیریت کشور ایران و نیز سطح ارتباط و اتصال آن به سیستم بین المللی و جهانی به مثابه یک فضای سه بعدی و یا یک اکوسیستم جغرافیایی می باشد که از ابعاد سیستماتیک متعددی برخوردار است.

ساماندهی و آمایش درونی و برونی تهران بدون در نظر داشتن جامعیت مطالعاتی تمام ابعاد و عناصر ساختاری آن امکانپذیر نمی باشد. بنابراین شناخت وضعیت، تنگناها و فرصت‌ها، کارکردهای مسأله‌زا، ناهنجاری‌ها، تشخیص راهبردها، تنظیم کارکردها و روابط هر یک از ابعاد و عناصر مزبور با سایر ابعاد و عناصر اکوسیستم جغرافیایی تهران با هدف بهینه‌سازی سینرژیک (هم‌افزایانه) آن‌ها در فرآیند آمایش و مدیریت پایتخت ضرورت دارد.

در راستای هدف مزبور، این مقاله بر پایه تحلیل سیستماتیک و جامع‌نگرانه ابعاد و عناصر اکوسیستم جغرافیایی تهران، چارچوب سازمانی مناسبی را برای تدوین یک طرح کلان یا مگاپروژه و نیز اجرای فاز مطالعات علمی آن پیشنهاد می‌نماید. همچنین به منظور هدفمندسازی مطالعات و تضمین اجرایی و نیز اثربخشی و مدیریت راهبردها و کاربردهای خروجی فاز مطالعاتی در جهت ساماندهی و آمایش تهران، این مقاله چارچوب سیاسی و اجرایی مناسبی را نیز پیشنهاد می‌دهد.

واژگان کلیدی: تهران، آمایش و ساماندهی سیاسی تهران، اکوسیستم جغرافیایی تهران، جغرافیای سیاسی

مقدمه

شهر تهران به عنوان پایتخت و مرکز فرمانروایی و مدیریت کشور ایران و نیز سطح ارتباط و اتصال آن به سیستم بین المللی و جهانی به مثابه یک فضای سه بعدی و یا یک اکوسیستم جغرافیایی می باشد که از ابعاد سیستماتیک متعددی برخوردار است.

ساماندهی و آمایش درونی و برونی تهران بدون در نظر داشتن جامعیت مطالعاتی تمام ابعاد و عناصر ساختاری آن امکان پذیر نمی باشد. بنابراین شناخت وضعیت، تنگناها و فرصت‌ها، کارکردهای مسأله زا، ناهنجاری‌ها، تشخیص راهبردها، تنظیم کارکردها و روابط هر یک از ابعاد و عناصر مزبور با سایر ابعاد و عناصر اکوسیستم جغرافیایی تهران با هدف بهینه‌سازی سینرژیک (هم‌افزایانه) آن‌ها در فرآیند آمایش و مدیریت پایتخت ضرورت دارد.

در راستای هدف مزبور، این مقاله بر پایه تحلیل سیستماتیک و جامع نگرانه ابعاد و عناصر اکوسیستم جغرافیایی تهران، چارچوب سازمانی مناسبی را برای تدوین یک طرح کلان یا مگاپروژه و نیز اجرای فاز مطالعات علمی آن پیشنهاد می‌نماید. همچنین به منظور هدفمندسازی مطالعات و تضمین اجرایی و نیز اثربخشی و مدیریت راهبردها و کاربردهای خروجی فاز مطالعاتی در جهت ساماندهی و آمایش تهران، این مقاله چارچوب سیاسی و اجرایی مناسبی را نیز پیشنهاد می‌دهد.

مأموریت و هدف

- (۱) شناخت و تحلیل وضع موجود ساختار تهران و ترسیم نقشه‌های توزیع فضایی پدیده‌ها؛
- (۲) استخراج و ارائه راهبردها و راهکارها، به تفکیک ابعاد مطالعاتی و سطوح سازمانی و مدیریتی؛
- (۳) تدوین سیاست‌های اجرایی، لوایح قانونی و دستورالعمل‌های عملیاتی برای بازیگران حکومتی، دولتی، عمومی، خصوصی (ملی و محلی).

روش‌شناسی

مرحله اول: گردآوری و تنظیم اطلاعات و داده‌های موجود در هر یک از ابعاد مطالعاتی (داخلی و بین‌المللی)؛

مرحله دوم: تجزیه و تحلیل اطلاعات و تعیین کاستی‌ها و ابهامات؛

مرحله سوم: تولید اطلاعات تکمیلی مورد نیاز (تجربیات جهانی، اطلاعات کتابخانه‌ای، اطلاعات میدانی و...);

مرحله چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها و تشریح وضع گذشته و حال تهران در ابعاد یا موضوعات مورد مطالعه و تعیین عوامل موثر بر پیدایش وضع کنونی آن (به عبارتی مساله‌شناسی و مساله‌یابی در تهران)؛

مرحله پنجم: تعامل ابعاد و حوزه‌های مطالعاتی با همدیگر و تعیین موضوعات میان رشته‌ای و میان کنشی؛

مرحله ششم: شناخت تنگناها (ضعف و تهدید) و فرصت‌ها (قوت و ظرفیت)، و برآورد سطح تاب‌آوری؛

مرحله هفتم: تشخیص و تعیین اولیه راهبردها و راه کارها (سیاستی، برنامه‌ای، توزیع فضایی)؛

مرحله هشتم: تحلیل و تلفیق راهبردها و راه کارها و تدوین نسخه نهایی درمان تهران (آمایش و ساماندهی)؛

مرحله نهم: رسمی‌سازی و تدارک تضمین‌های اجرایی برای محتوای نسخه درمان، از طریق تعریف رسمی سیاست‌های اجرایی، لوایح قانونی، آینین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های عملیاتی برای همه بازیگران اکوسیستم جغرافیایی تهران؛

مرحله دهم: به اجرا گذاشتن سیاست‌ها، قوانین و دستورالعمل‌ها و پایش و اصلاح مستمر آن‌ها توسط ساز و کار مدیریت سیاسی فضای محلی مرکب از استانداری یا فرمانداری تهران، شورای شهر و شهرداری تهران، همراه با پشتیبانی اراده سیاسی مصمم، منسجم و پایدار سطح ملی (حکومت مرکزی).

جدول ۱-بعد موضوعی مطالعات علمی و تخصصی شهر تهران (به مثابه یک اکوسیستم جغرافیایی)

شماره	بعد مطالعاتی	موضوعات مورد مطالعه
۱	بعد زمین ساختی	ساختار، لایه‌ها، رسبات، حرکات، تغییرات گسل، زلزله و...
۲	بعد ژئومورفولوژیک	تپوگرافی، کالبد فضای طبیعی، منابع خاک، اشکال سطح زمین و...
۳	بعد اقلیمی و جوی	موقعیت، جریان باد، حرارت، نور، ریزش‌های جوی، رطوبت و...
۴	بعد هیدرولوژیک	منابع آب سطحی، عمقی، فاضلاب، زهکشی و...
۵	بعد زیستی	حیات انسانی، حیوانی، گیاهی، اکوسیستم‌ها، گونه‌ها، فضای سبز و...
۶	بعد مخاطرات محیطی	سیل، زلزله، طوفان، آلودگی زیستی، سطح ریسک و بحران و...
۷	بعد جمعیتی	کیت و کیفیت، ساختار، حرکات، الگوی پخش، مهاجرت و...
۸	بعد سیاسی	ساختار سیاسی حکومت، تمرکز و عدم تمرکز قدرت، فرمانروایی و نهادهای قدرت، روابط بین الملل، مقبوليّت سیاسی، نیروهای اجتماعی، سیاسی، بازیگران و...
۹	بعد اقتصادی	فعالیت‌های اقتصادی، ساختار اشتغال، درآمد، بخش‌های اقتصادی، تجارت، زمین و مسکن و اقتصاد شهری و...
۱۰	بعد مالی	پول و بانک، بیمه، موسسات اعتباری، سرمایه‌گذاری، مالکیت منابع، بودجه، مالیات و...
۱۱	بعد حمل و نقل	ساختار فضایی شبکه حمل و نقل، وسایل نقلیه، حمل و نقل و سفرهای محلی و ملی، طرفیت‌شناسی شبکه‌ها و...
۱۲	بعد ارتباطی	شبکه‌های مخابراتی، پستی، پیک، شبکه‌های الکترونیکی، فضای مجازی، شهر الکترونیک، رسانه‌ها و...
۱۳	بعد اجتماعی	ساختار اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، انسجام اجتماعی، رفاه اجتماعی، همیاری اجتماعی، گروههای رسمی و غیررسمی، سمن‌ها (NGOs)، خدمات اجتماعی و...
۱۴	بعد فرهنگی	مراکز و نهادهای فرهنگی، مراکز و نهادهای دینی و مذهبی، گردشگری، گذران اوقات فراغت، کش‌های فرهنگی و مذهبی و...
۱۵	بعد امنیتی	امنیت عمومی، امنیت سیاسی، امنیت سایبری، امنیت سیستم‌ها، مراکز امنیتی و نظامی، پدافند عامل و غیرعامل در برابر تهدیدات و...
۱۶	بعد اداری و مدیریت	سازمان‌ها و سازوکارهای مدیریت امور عمومی، الگوهای مدیریتی، دولت الکترونیک، فرایندهای اداری ملی و محلی، سازمان‌های اداری دولتی و غیردولتی و...
۱۷	بعد حقوقی	نهادهای حقوقی، کارکردهای حقوقی، تنگناها و کاستی‌های حقوقی، ناهنجاری‌های حقوقی، مالکیت فضای اداری و...
۱۸	بعد شهرسازی	معماری و کالبد شناسی، تنگناهای فضایی، سرانه‌های فضایی، الگوها و سازه‌های فنی و مهندسی، ضوابط و مقررات ساخت و ساز، تأسیسات شهری و...
۱۹	بعد فضایی و جغرافیایی	ترکیبات و کاربری فضای اداری و تنگناهای فضایی، منطقه‌ای و ملی، داده‌ها و ستاده‌های فضایی، ناهنجاری‌ها و تنگناهای فضایی، عدالت و بی‌عدالتی فضایی، ساختار اجتماعی فضا (گروههای انسانی و ملی)، مکان‌یابی فعالیتها و آمایش فضا و...
۲۰	بعد سلامتی	بهداشت و درمان جسمی و روحی، محیط زیست، ورزش، تأسیسات و اماکن و...

ادامه جدول ۱- ابعاد موضوعی مطالعات علمی و تخصصی شهر تهران (به منابه یک اکوسیستم جغرافیایی)

شماره	بعد مطالعاتی	موضوعات مورد مطالعه
۲۱	بعد آموزشی و علمی	مراکز آموزش مدرسه‌ای، مذهبی و عمومی، دانشگاهی، مراکز علمی و پژوهشی، مراکز انتشاراتی و ...
۲۲	بعد سیستم‌های متابولیک	سیستم‌های تأمین آب، غذا، انرژی، کالا، مواد اولیه، فاضلاب، پسماند و زباله، فوت شدگان، گورستان و ...
۲۳	بعد ساختار سیاسی فضا	تقسیمات سیاسی و اداری و انتخاباتی، توزیع فضایی قدرت، مدیریت سیاسی فضا، دولت محلی، سطوح مدیریت سیاسی فضای شهری، محلی، ناحیه‌ای و بین‌المللی، الگوهای فضایی خدمات دولتی و حکومتی، سیاست و فضا و ...
۲۴	بعد فناوری اطلاعات	سیستمها و مدیریت فناوری اطلاعات در تهران، شهر الکترونیک، زیر ساختها و مدیریت داده‌ها
۲۵	بعد تجربیات جهانی	تجارب ساماندهی پایتحثها در کشورهای تک ساخت و فدرال، پایتحثهای تاریخی مانند: رم، پاریس، لندن، برلین، و ...
۲۶	بعد تحلیل فضایی/مکانی	سیستمهای اطلاعات جغرافیایی، پنهانه بندیها، سنجش از دور، تحولات فضایی تهران
۲۷	بعد سوابق مطالعاتی	گردآوری استاد، گزارشها، مقالات و کتب مطالعاتی درباره تهران و ایجاد آرشیو و کتابخانه و مرکز استاد
.....

جدول ۲- ساختار کارگروه‌های مطالعاتی طرح ساماندهی تهران (مرکب از حوزه‌های نظری و تجربی)

شماره	کارگروه مطالعاتی	تخصص و نهاد علمی مطالعه کننده	نهادهای اجرایی مسئول و مشارکت کننده
۱	کارگروه زمین‌شناسی	قطب علمی، و انجمن زمین‌شناسی ایران	سازمان زمین‌شناسی کشور / تهران
۲	کارگروه ژئومورفولوژی	قطب علمی و انجمن ژئومورفولوژی ایران	سازمان جغرافیایی کشور / تهران
۳	کارگروه اقلیمی و جوی	قطب علمی و انجمن آب و هواشناسی ایران	سازمان هواشناسی کشور / تهران
۴	کارگروه هیدرولوژی	قطب علمی و انجمن هیدرولوژی ایران	سازمان منطقه‌ای آب و فاضلاب تهران
۵	کارگروه محیط زیست	قطب علمی و انجمن زیست‌شناسی، انجمن جغرافیایی ایران	سازمان محیط زیست کشور / تهران
۶	کارگروه مخاطرات محیطی	قطب علمی و انجمن مخاطرات ایران	ستاد حوادث غیرمتربقه / هلال احمر
۷	کارگروه جمعیتی	قطب علمی و انجمن جمعیتی شناسی ایران	مرکز آمار، و سازمان ثبت احوال ایران
۸	کارگروه سیاسی	قطب علمی جغرافیای سیاسی و انجمن علوم سیاسی ایران	وزارت کشور، وزارت امور خارجه و استانداری تهران
۹	کارگروه اقتصادی	قطب علمی و انجمن اقتصاد ایران / اقتصاد شهری	وزارت اقتصاد و دارایی / صنایع، کشاورزی
۱۰	کارگروه مالی	قطب علمی و انجمن‌های حسابداری و پول و بانک	شهرداری تهران / بانک مرکزی

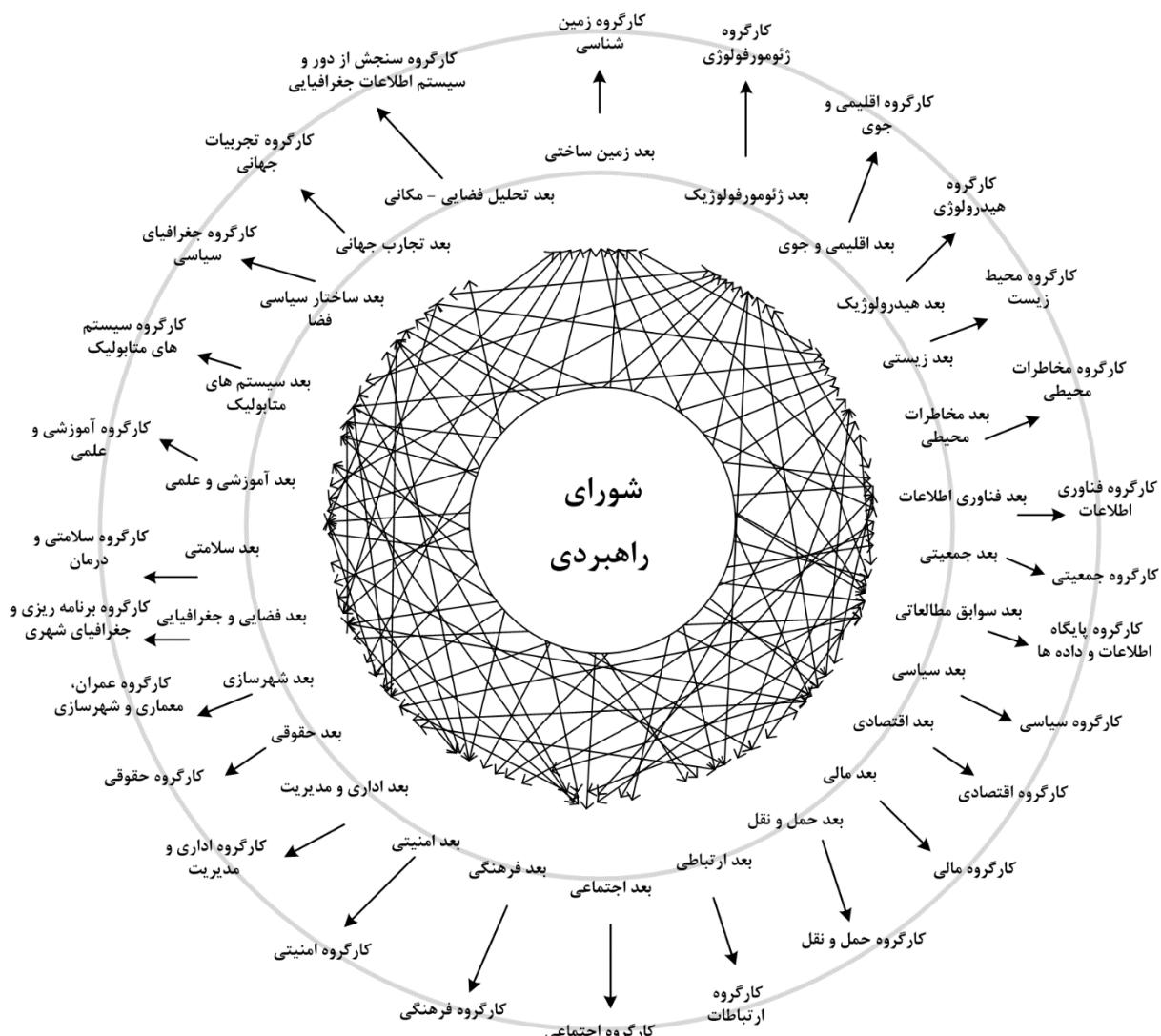
ادامه جدول ۲- ساختار کارگروه‌های مطالعاتی طرح ساماندهی تهران (مرکب از حوزه‌های نظری و تجربی)

شماره	کارگروه مطالعاتی	تخصص و نهاد علمی مطالعه کننده	نهادهای اجرایی مسئول و مشارکت کننده
۱۱	کارگروه حمل و نقل	قطب علمی، انجمن حمل و نقل، مرکز مطالعات حمل و نقل	معاون حمل و نقل شهرداری تهران، وزارت راه و شهرسازی
۱۲	کارگروه ارتباطات	قطب علمی و انجمن‌های مخابرات، الکترونیک و IT	شرکت مخابرات و پست
۱۳	کارگروه اجتماعی	قطب علمی و انجمن جامعه‌شناسی ایران	وزارت کار و رفاه اجتماعی، شهرداری تهران
۱۴	کارگروه فرهنگی	قطب علمی و انجمن گردشگری و انجمن مردم شناسی ایران	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان گردشگری
۱۵	کارگروه امنیتی	قطب علمی و انجمن جغرافیای نظامی و علوم استراتژیک و ژئوپلیتیک	وزارت کشور و وزارت دفاع
۱۶	کارگروه اداری و مدیریت	قطب علمی و انجمن علوم اداری و مدیریت	سازمان مدیریت و برنامه ریزی
۱۷	کارگروه حقوقی	قطب علمی و انجمن حقوق ایران	وزارت دادگستری
۱۸	کارگروه عمران، شهرسازی و معماری	قطب علمی و انجمن‌های شهرسازی، معماری و مهندسی ساختمان	شهرداری تهران و وزارت راه و شهرسازی
۱۹	کارگروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری	قطب علمی و انجمن جغرافیا و برنامه ریزی شهری، انجمن جغرافیایی ایران	وزارت راه و شهرسازی و شهرداری تهران
۲۰	کارگروه سلامتی و درمان بدنی	قطب علمی و انجمن‌های مربوطه و تربیت بدنی	وزارت بهداشت، سازمان محیط زیست، وزارت ورزش و جوانان
۲۱	کارگروه آموزشی و علمی	قطب علمی و انجمن‌های تعلیم و تربیت و آموزش عالی	وزارت آموزش و پرورش، علوم و پژوهشکی
۲۲	کارگروه جغرافیای سیاسی	قطب علمی جغرافیای سیاسی و انجمن ژئوپلیتیک ایران	وزارت کشور/ شهرداری تهران
۲۳	کارگروه سیستم‌های متابولیک	قطب علمی و انجمن‌های مربوطه	وزارت نیرو، کشاورزی، نفت، صنعت و شهرداری تهران
۲۴	کارگروه تجربیات جهانی	میان رشته‌ای	وزارت راه و شهرسازی و شهرداری تهران
۲۵	کارگروه تحلیل فضایی - مکانی	قطب علمی تحلیل فضایی و انجمن سنجش از دور و GIS ایران	شهرداری تهران و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
۲۶	کارگروه استناد و سوابق مطالعاتی	قطب علمی و انجمن علمی اطلاعات و دانش‌شناسی	وزارت راه و شهرسازی و شهرداری تهران
۲۷	کارگروه فناوری اطلاعات	قطب علمی و انجمن فناوری اطلاعات	شهرداری تهران، شرکت مخابرات
...

سازمان اداری و اجرایی طرح ساماندهی و مدیریت بهینه تهران

۱. کارفرما: دولت جمهوری اسلامی ایران (وزارت راه و شهرسازی + وزارت کشور + شورای اسلامی و شهرداری تهران).
۲. مجری: دانشگاه تربیت مدرس (دبيرخانه مطالعات علمی ساماندهی و اداره بهینه شهر تهران).
۳. شیوه انجام: تامین اعتبار از سوی دولت و انعقاد قرارداد با دانشگاه تربیت مدرس.
۴. مدت زمان لازم: ۲ تا ۳ سال از تاریخ انعقاد قرارداد.
۵. شورای راهبردی:
 ۶. رئیس جمهوری اسلامی ایران یا معاون اول (رئیس شورا);
 ۷. وزیر راه و شهرسازی;
 ۸. وزیر کشور;
 ۹. نایب رئیس مجلس (یا رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس);
 ۱۰. معاون رئیس قوه قضائیه;
 ۱۱. رئیس (معاون) صداوسیما؛
 ۱۲. دبیر شورای امنیت ملی؛
 ۱۳. رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور؛
 ۱۴. رئیس شورای شهر تهران؛
 ۱۵. دبیر شورای تشخیص مصلحت نظام؛
 ۱۶. رئیس سازمان محیط زیست کشور.
 ۱۷. استاندار تهران؛
 ۱۸. شهردار تهران؛
 ۱۹. فرماندار تهران؛
 ۲۰. رئیس دانشگاه تربیت مدرس؛
 ۲۱. مدیر قطب علمی جغرافیای سیاسی؛
 ۲۲. رئیس دبيرخانه مطالعات علمی ساماندهی شهر تهران (دبیر شورا)؛

الگوی نظام یافته مطالعات ساماندهی و آمایش اکوسیستم جغرافیایی شهر تهران

مدل از: دکتر محمد رضا حافظ نیا
استاد جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس
(اسفند ۱۳۹۴)